

Inspel från Vetenskapsrådet

Avseende Styr- och resursutredningens modellförslag (daterat 4 januari 2018)

Sverige ska vara ett av världens främsta forsknings- och innovationsländer och en ledande kunskapsnation, där högkvalitativ forskning, högre utbildning och innovation leder till samhällets utveckling och välfärd, näringslivets konkurrenskraft och svarar upp mot de samhällsutmaningar vi står inför, både i Sverige och globalt.¹

Kvalitet måste vara fundamentet på vilket den högre utbildningen och forskningen vilar. Högskolesystemet behöver en styr- och resurstilldelningsmodell som inte öppnar för detaljstyrning. Högskolan behöver styras på ett sätt som värnar forskningens oberoende och som ger nyskapande kunskap som kan bilda grunden för morgondagens utbildning och morgondagens samhälle.

Utredningen utgår från tre grundpelare för styrning: de akademiska kärnvärdena; frihet, integritet och kvalitet, samhällsansvaret och det svenska högskolelandskapet. I metodutkastet beskrivs utmaningarna med dagens styr- och resurstilldelningsmodell med utgångspunkt i dessa grundpelare. Vetenskapsrådet delar utredningens problembeskrivning i stora delar liksom utredningens strävan efter att ta tillvara det svenska universitets- och högskolelandskapets mångfald genom att tydliggöra att lärosätena kan ha skilda roller och genom att skapa en bättre balans mellan konkurrens och samarbete än så som är fallet i dagens system. Utredningens förslag om att minska hävstångseffekter av externfinansiering liksom strävan efter ett bättre samspel mellan forskning och utbildning har goda förutsättningar att stärka den svenska högskolan.

Vetenskapsrådet uppskattar utredningens arbetsätt, där dialog med aktörerna i forsknings- och utbildningssystemet ges ett stort utrymme. Vetenskapsrådet arbetar med flera av de frågor som utredningen berör inom ramen för myndighetens uppdrag som forskningspolitisk rådgivare. Vetenskapsrådet synpunkter tar avstamp i målet för forskningspolitiken, att vara ett av världens främsta forskningsländer och en ledande kunskapsnation¹. Styrning och resurserfördelning måste inriktas mot detta mål; all forskning som bedrivs på svenska lärosäten ska hålla en hög vetenskaplig kvalitet. Det är utifrån denna utgångspunkt som

---

¹ Målet för utbildnings- och forskningspolitiken som det formulerades i propositionen Kunskap i samverkan – för samhällets utmaningar och stärkt konkurrenskraft (prop.2016/17:50).

Vetenskapsrådet här sammanfattar sina synpunkter kring styr- och resursfrågorna i det svenska forskningssystemet.

1. Främja forskning av hög kvalitet

Utredaren beskriver de akademiska kärnvärdena som ett fundament på vilket universiteten och högskolors särskilda roll vilar på. Bland dessa värden vill Vetenskapsrådet lägga starkare tonvikt på forskningens vetenskapliga kvalitet. För att nå det forskningspolitiska målet måste all forskning hålla hög kvalitet, vilket innebär att all forskning också måste kvalitetssäkras. Det övergripande ansvaret för att den forskning som bedrivs vid lärosätena håller en hög kvalitet vilar på de enskilda universitetens och högskolorna. Den del av forskningen som är externfinansierad är sakkunniggranskad och medel tilldelas i konkurrens där prioriteringen görs med utgångspunkt från vetenskaplig kvalitet. Vi vill framhålla att en systematisk utvärdering av kvaliteten på den forskning som utförs finansierad av de direkta anslagen för forskning också är mycket viktigt. En sådan utvärdering bör ge lärosätena viktiga verktyg för sin styrning genom att respektive verksamhet kan jämföras såväl nationellt som internationellt. Detta bidrar positivt till utvecklingen av forskning och är på så sätt en nyckel för att säkerställa forskningens vetenskapliga kvalitet i enlighet med det forskningspolitiska målet.

Med nuvarande fördelning mellan extern finansiering och basanslag för forskning delar Vetenskapsrådet utredningens uppfattning att fördelning av de direkta anslagen för forskning på det sätt som sker i dag, genom den sk. ”snurran” och de indikatorerna används inte bidrar till ökad kvalitet i forskningen. Vetenskapsrådet har tidigare påpekat det olämpliga i att använda bibliometriska indikatorer som direkt grund för medelsfördelning, även om de kan utgöra viktiga underlag vid t.ex. sakkunniggranskning. Vidare förstärks de externa medlens styreffekter eftersom dessa medel ingår som en indikator i dagens modell för medelsfördelning. Vetenskapsrådet menar emellertid att konkurrensutsatt fördelning av forskningsmedel, med vetenskaplig kvalitet som ett viktigt kriterium, är avgörande för att svensk forskning ska hålla högsta internationell kvalitet. Om konkurrensutsättning och omfördelning baseras på en modell som ger ett tydligt och korrekt underlag till ett aktivt kvalitetsarbete, så ger detta den kvalitetsdrivande kraft som svensk forskning så väl behöver.

Kvinnors och mäns lika förutsättningar att bedriva forskning är en viktig kvalitetsaspekt och Vetenskapsrådet bedriver ett omfattande jämställdhetsarbete i beredningen av ansökningar och belyser jämställdhetsaspekterna genom våra analyser.² Vetenskapsrådet vill uppmärksamma utredningen på den undersökning där Statskontoret utrett såväl externa medel som lärosätenas egen fördelning av de direkta anslagen till kvinnor respektive män.³ Statskontoret konstaterade att lärosätena anser sig ha begränsade möjligheter att ta hänsyn till

---

² En jämställd process – jämställdhetsobservationer i Vetenskapsrådets bedömningsgrupper 2016, Vetenskapsrådet (2017), Vetenskapsrådet (2015 Jämställdheten i högskolan och Vetenskapsrådets forskningsstöd

³ Statskontoret. Forskningsanslagen ur ett jämställdhetsperspektiv. Rapport 2014:27 <http://www.statskontoret.se/upload/Publikationer/2014/201427.pdf> hämtad 2018-01-08

jämställdhetsaspekter när medel fördelas internt och att det ofta saknades uppföljning av hur medlen hade fördelats på kön. I rapporten framkom vidare att kvinnor får tillgång till det direkta forskningsanslaget i mindre utsträckning än män vid de undersökta lärosätena, både i absoluta termer och i förhållande till andelen kvinnor och män i den forskande personalen. Användningen av externa forskningsmedel var vid de undersökta lärosätena som helhet könsmissigt jämnare än användningen av anslagsmedel. Även här fanns stora variationer mellan och inom lärosäten. Här pågår redan ett omfattande förändringsarbete där universitet och högskolor har fått i uppdrag att arbeta med jämställdhetsintegrering av sin verksamhet. Enligt regleringsbrevet för universitet och högskolor ska detta arbete redovisas i årsredovisningen för 2018 tillsammans med en redogörelse för hur lärosätet beaktar jämställdhet vid fördelning av forskningsmedel.

2. Tydliggör rollfördelning mellan externa finansiärer och lärosäten

Finansiering av forskning genom direkta anslag och via externa finansiärer fyller olika syften. De statliga forskningsfinansierande myndigheterna spelar en viktig roll för att främja forskningens kvalitet och förnyelse genom att forskare ansöker om finansiering i en process med öppna utlysningar och i konkurrens. Sakkunniggranskning och prioritering baserad på vetenskaplig kvalitet, nytänkande och originalitet samt forskarens meriter borgar för att endast de bästa forskningsprojekten väljs ut. Forskningsfinansieringssystemet har utvecklats under lång tid och proportionerna mellan den andel som finansieras av det direkta anslaget och den andel som finansieras av externa aktörer har gradvis förändrats. Det beror dels på en ökning av medlen som fördelas från forskningsråden men också på att det finns ett ökat behov att finansiera forskning som stöd för olika politikområden. Utöver det finns en rad privata aktörer som lämnar ansevärd bidrag till forskningen vid universitet och högskolor.

Vetenskapsrådet har inte svar på hur de exakta proportionerna mellan de statliga finansieringsströmmarna bör se ut. Däremot behöver ett förslag om ökad andel direkta anslag till lärosätena innehålla en diskussion om de olika aktörernas roll och ansvar i systemet. Det är i sammanhanget relevant att lyfta fram att de externa finansiärerna idag betalar betydligt högre indirekta kostnader än för 30 år sedan, delvis för att kompensera för vad som på 1990-talet ansågs vara alltför låga basanslag.⁴ Idag utgörs 24 procent av de projektmedel som Vetenskapsrådet betalar ut av indirekta kostnader samt kostnader för lokaler. En relativt stor andel av de externfinansierade forskningsmedlen går alltså till basfinansiering av lärosätenas verksamhet.⁵ Vetenskapsrådet medverkar gärna i att fortsatt utreda hur den externa finansieringen bäst främjar kvaliteten inom svensk forskning och att fastställa vilka kostnader den bör täcka för att uppnå detta syfte. Att forskare har trygga och goda villkor är en viktig kvalitetsfråga och detta bör särskilt beaktas vid en renodling av rollerna mellan externa finansiärer och lärosäten.

---

⁴ Sundqvist. *Full kostnadstäckning för externt finansierade projekt vid svenska universitet och högskolor*. SUHF. 2005. s 5-13.

⁵ PM Användning av lönemedel & uttag av indirekta kostnader för VR-projektmedel utbetalade 2014, Vetenskapsrådet

Behovet av forskningsinfrastruktur ökar kraftigt inom alla forskningsområden, inte bara inom områden som astronomi och fysik, utan även inom miljöforskning, medicin, samhällsvetenskap och humaniora. Till detta kommer att framgångsrika och ambitiösa satsningar på forskningsinfrastruktur, så som ESS och MAX IV, medför stora ekonomiska åtaganden samtidigt som medel för att kunna vidhålla infrastruktursatsningar inom andra forskningsämnen måste säkerställas. En viktig konsekvens det ökade behovet av infrastruktur är också att kostnaden per forskare tenderar att öka vilket ställer krav på skarp prioritering av befintliga resurser.

Vetenskapsrådet har uppdrag att samordna och finansiera nationell och internationell forskningsinfrastruktur. Även lärosätena har en viktig roll som ägare och finansiär av nationell infrastruktur. Det sker idag prioriteringsdiskussioner där både forskarsamhället och lärosätesledningar, via URFI, i högsta grad är involverade. Det är angeläget att Vetenskapsrådet och URFI fortsätter att samverka kring dessa frågor för att bidra till en långsiktig planering och utveckling av nödvändig forskningsinfrastruktur.

När det gäller den lokala infrastrukturen så måste varje enskilt lärosäte ansvara för sina behov av denna typ av infrastruktur. Lärosätena måste avsätta medel, ha processer för prioritering och säkra resurser för drift vilket även inkluderar, till exempel, teknisk personal. Externa medel kan och bör användas för att finansiera användning inom ramen för de externfinansierade projekt som använder infrastrukturen, men investeringskostnader och risktagande vid inköp måste helt och hållet ligga på lärosätet. Ett sådant klagande vad gäller frågorna kring ansvar för drift och investering av den lokala infrastrukturen är viktigt för svenska forskning och bör också vägas in i diskussioner om proportionerna mellan direkta anslag och externfinansiering i det svenska forskningssystemet.

Utredningen föreslår också en utökad samordning av externfinansieringen. Vetenskapsrådet vill framhålla att de externa forskningsfinansiärerna bidrar till en stor bredd och mångfald i forskningssystemet, men håller med om att det finns behov av viss samordning mellan dessa aktörer. Vi anser dock att de styrkor som finns i ett brett och diversifierat forskningsfinansieringssystem bäst tas till vara genom ökad dialog mellan forskningsfinansiärerna.

3. Utveckla kopplingen mellan forskning och utbildning

En genomtänkt koppling mellan forskning och utbildning bidrar till hög kvalitet i båda dessa kärnuppgifter. Den högre utbildningen utgör den kanske viktigaste kanalen för spridning av forskningsresultat. För att nå bästa resultat i utbildningen krävs att studenterna har tillgång till den bästa och för utbildningen mest relevanta forskningen. Olika lärosätens inriktningar, profiler och styrkeområden kan komplettera varandra genom samverkan mellan lärosäten och på så sätt knyta samman forskning och utbildning. Detta för att motverka att koppling mellan forskning och utbildning leder till ökad fragmentering och splittring. Forskningsanknytning betyder dessutom inte enbart att aktiva forskare undervisar på alla kurser. Det handlar också om att lära ut kritiskt tänkande och om ett vetenskapligt arbetssätt.

Det kan heller inte vara så att forskningens omfattning är direkt proportionerlig mot utbildningens omfattning. Forskning av hög vetenskaplig kvalitet drivs inte av utbildningens

behov. Utbildningens forskningsanknytning behöver ske med hänsyn till att forskningskvalitet kräver koncentration, växer fram ur konkurrens och ofta samlas i nationellt ledande grupper. Det vore olyckligt om det sker en polarisering mellan stora utbildningars behov av forskning och forskningsrådets arbete med att stödja nydanande och högkvalitativ forskning. Den stora svenska högskolesektorn bör rimligen kunna uppfylla båda dessa uppgifter utan att de ställs emot varandra, genom ökad samverkan, samordning och profilering. Vetenskapsrådet vill lyfta fram att det huvudsakligen är lärosätenas ansvar att integrera forskning och utbildning men att flera andra aktörer har möjlighet att bistå.

4. Kunskapsunderlag för styrning, uppföljning och överenskommelser

Som utredningen konstaterar förutsätter en mer dialogbaserad styrning, liksom en ökad profilering och samverkan mellan lärosäten, fördjupade underlag om de tre huvuduppgifterna utbildning, forskning och samverkan. Denna information kan komma från en rad olika källor. Vetenskapsrådet tillhandahåller analyser, utvärderingar och uppföljningar både av strukturell karaktär och av forskningens innehåll. Myndigheten arbetar mycket med att samla och tillgängliggöra statistik och indikatorer om det svenska forskningssystemet. Vidare kan den samlade information som springer ur det stora antal ansökningar som Vetenskapsrådet och andra forskningsfinansiärer granskar och bedömer varje år ge värdefullt underlag till förståelsen för forskningens tillstånd i Sverige samt utgöra underlag kvalitetshöjande åtgärder på lärosäten och för profileringar. Vi vill också påminna om att styrning av lärosätens profileringar tidigare, och med mycket goda resultat, har gjorts på basis av sakkunniggranskning ombesörjd av de statliga forskningsfinansiärerna. Detta gällde till exempel vid fördelning av SFO-medel. Vetenskapsrådet menar att detta underlag kan vara till stor hjälp för en kunskapsbaserad styrning och resurstilldelning.